OMON MATJON SHE’RIYATI LINGVOPOETIKASI

Doniyeva Rayhonoy Akmal qizi

Navoiy davlat universiteti Tillar fakulteti O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 1-kurs magistranti

Zamonaviy o‘zbek adabiyotining yorqin vakillaridan biri – Omon Matjon (1950–2020) o‘zining o‘ziga xos poetik uslubi, milliy ruh bilan sug‘orilgan obrazlari va nozik falsafiy mushohadalari bilan tanilgan. Uning she’riyatida milliylik va zamonaviylik uyg‘un holda ifodalanadi. Shoirning lingvopoetik mahorati esa uning badiiy dunyoqarashi va so‘z ustaligining yorqin ifodasidir. Ushbu maqolada Omon Matjon she’riyatining lingvopoetik xususiyatlari: badiiy til, tasvir vositalari, stilistik usullar va poetik sintaksis tahlil qilinadi.

Omon Matjon she’riyatining badiiy til xususiyatlari

Omon Matjon she’rlarida til jonli, obrazli va hissiy boylik bilan ajralib turadi. Shoir so‘zning nafaqat semantik, balki fonetik ohangini, musiqiyligini ham hisobga oladi. Tilga bunday munosabat shoir she’riyatining badiiy-estetik qiymatini oshiradi.

Misol uchun, "Qor" she’rida shunday satrlar bor:

Oppoq qorlar yotar dildan,

Oppoq tuyg‘ay har bir armon.

Bu satrlarda “oppoklik” obrazi nafaqat qorni tasvirlaydi, balki inson dardining poklanish, musaffolashish ramziga ham aylanadi. Tilning semantik chuqurligi va badiiy yuksakligi shoir she’riyatida tabiiy tarzda uyg‘unlashgan.

She’riy matnda lingvopoetik vositalarning o‘rni

Fonetik va leksik poetika

Omon Matjon she’riyatida fonetik vositalar – aliteratsiya va assonanslar keng qo‘llaniladi. Bu usullar she’rga musiqiy ohang va ritm baxsh etadi:

Yil o‘tar, yolg‘izlar qatori ko‘payar,

Yolg‘izlik – har doim birinchi azob.

Bu yerda “y” tovushining takrorlanishi so‘z ohangini ma’yus va sokin kayfiyat bilan boyitadi.

Leksik jihatdan esa, shoir milliy ranglar va qadimiy so‘z boyliklarini faol qo‘llaydi. Arxaik so‘zlar, xalqona iboralar she’r matniga milliy ohang bag‘ishlaydi:

Ey aziz tilim, aziz ne’matim,

Qadim dunyolardan kelgan duoyim.

Morfologik va sintaktik poetika

Omon Matjon sintaktik vositalardan – inversiya, parallelizm, gradatsiya kabi usullardan faol foydalanadi. Bunday stilistik vositalar she’r matnining hissiy quvvatini kuchaytiradi.

Misol:

Ket, dilimdagi shubha,

Ket, ko‘nglimdagi g‘am,

Ket, ko‘zlarimdagi yosh!

Bu gradatsiya shoir tuyg‘ularining kuchayib borishini ifoda etadi.

Badiiy tasvir va obrazlilik

Omon Matjon she’riyatida metafora, metonimiya, simvol kabi badiiy tasvir vositalari ustalik bilan qo‘llaniladi. Uning har bir she’ri tasviriylik va musavvirlik xususiyatiga ega.

Metaforalarga misol:

Ko‘ngil – bir yaproq, ko‘kda parvozda.

Bu metafora ko‘ngilning nozik va yengil holatini ta’riflaydi.

Shoir simvolizmdan ham keng foydalanadi. Masalan, "qush", "daryo", "yaproq" kabi obrazlar hayot, erkinlik, o‘tkinchilik kabi tushunchalarni ifodalash uchun xizmat qiladi.

Milliy ruh va til uyg‘unligi

Omon Matjon she’riyatida milliy ruh markaziy o‘rinni egallaydi. Shoir xalq hayoti, urf-odatlari, qadriyatlarini ulug‘laydi va ularni zamonaviy badiiy tilda ifodaladi.

Masalan, “Til” she’rida shunday satrlar mavjud:

Tilim – onamning ruhi,

Tilim – xalqimning baxti.

Bu satrlar milliy o‘zlik va til o‘rtasidagi mustahkam rishtalarni ifoda etadi.

Shuningdek, shoir xalq maqollari, aforizmlar va qadimiy ifoda vositalaridan foydalanib, she’riyatiga milliy ruhiyatni singdiradi.

Omon Matjon she’riyati o‘zbek she’riyatida o‘ziga xos lingvopoetik maktab yaratdi. Uning she’rlarida til va badiiy obraz o‘zaro uyg‘unlikda shakllanadi. Til imkoniyatlaridan san’atkorona foydalanish, milliy qadriyatlarni zamonaviy tarzda talqin qilish, badiiy tasvirning boyligi shoir ijodining asosiy xususiyatlaridandir. Omon Matjon she’riyati o‘zbek adabiyotining bebaho boyligi sifatida hali uzoq davom etadigan ilmiy tadqiqotlarga asos bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Omon Matjon. Saylanma. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 2009.
2. Tohir Malik. Zamonaviy o‘zbek adabiyoti. – Toshkent: O‘zbekiston, 2015.
3. Matyoqub Qosimov. Adabiy-estetik tafakkur va poetika. – Toshkent: Fan, 2006.
4. Abdulla Qahhor. She’r san’ati haqida. – Toshkent: Fan, 1982.